

ISSN 2616-9320

CENTRAL ASIAN JOURNAL OF TRANSLATION STUDIES

№ 4(1) 2018

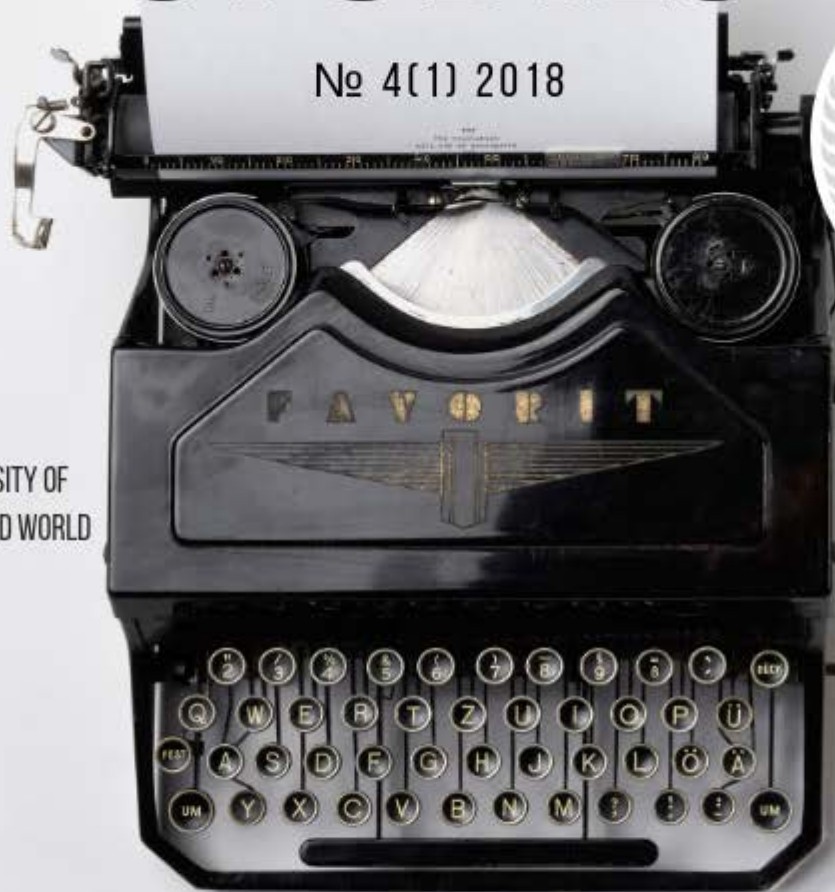
#4

KAZAKH ABLAIKHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD
LANGUAGES

PUBLIC FUND
"TRANSLATORS OF KAZAKHSTAN"

THE JOURNAL IS REGISTERED WITH THE MINISTRY OF INFORMATION AND COMMUNICATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

CERTIFICATE № 16822-Ж ASTANA, 2017

EDITORIAL TEAM

Chief Editor:

S. S. Kunanbayeva - Professor, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Responsible editors:

A.T. Chaklikova, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
B. Mizamkhan, Ass. Prof., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
N.A. Aubakir, MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Editor's assistants:

G.S. Assanova PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
K.M. Zhampeyis C.Phil.Sc., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
A.B. Baidullayeva PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
Sh. O. Saimkulova MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Technical editor and design:

R.A. Musataev MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
N.A. Aubakir MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Consultants:

Anna Oldfield, University of South Carolina, USA
Christopher Baker, American University of Central Asia, Kyrgyzstan
Uldanay Bakhtikereeva, PhD, prof., PFUR, Russia
Kim Chang Ho - PhD, professor, Pusan University of Foreign Languages, South Korea
Shabdiz Orang - PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
V.I. Karasik, D.Ph.S., Professor, Volgograd Technical University, Russia

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИСКУРСТАҒЫ ІЛЕСПЕ АУДАРМА ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Жампейіс Қ.М.

Филология ғылымдарының кандидаты,

шет тілдер сөйлеу тәжірибесі кафедрасының меңгерушісі

Алматы, Қазақстан

E-mail: aru_diya@mail.ru

Байдилдаева А.К.

Магистр, шет тілдер сөйлеу тәжірибесі кафедрасының мұғалімі

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,

Алматы, Қазақстан

E-mail: baidildaeva.aigerim@mail.ru

Андатпа: Бұл мақалада экономикалық дискурстағы ілеспе аударма технологияларының негізгі аспектілері, оның құрылымы, және осы дискурс түрін аудару барысында туындайтын қиындықтар қаралады. Мақала авторы экономика тақырыбындағы сөздерді, баяндамаларды аударуда дәл аудармаға жету үшін қолданылатын қажетті стратегиялар мен техникаларды көрсетуге тырысады.

Тірек сөздер: экономикалық дискурс, ілеспе аударма, технология, ілеспе аудармашы, бастапқы тіл, аударма тілі.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан бері ілеспе аударма тақырыбы өзекті мәселелер тұғырынан орын алды. Президент Н.Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдармалық мақаласында жалпы Ұлттық аудару мәселесіне зор маңыз берді. Ілеспе аударма, жалпы аударма түрлерінің, оның ішінде ауызша аударманың күрделі де, аса шеберлікті, жан жақты аялық білімді, зеректік пен сыннан мүдіртпей алып шығатын зейінді, жатық сөйлеуді, т.б. талап ететін бір түрі. Жалпы зерттеушілер тарапынан ілеспе аударма түсінігі жиырмамыншы ғасырдың 60 - жылдарынан бастау алды. Ілеспе аудармада зерттеулер психоллингвистикадағы зерттеулермен қатар жүріп отырды. Өйткені ілеспе аударма басында

тілшілердің зерттеу нысаны болса, кейін тіл білімінен іргесін бөлек тіккен аударматану ғылымы мен психоллингвисттердің ғылыми айналымдары шеңберіне енді. Бұл ретте ілеспе аударманың ұтымды технологияларына ерекше мән берілді [8, б.52].

Тәжірибе көрсеткеніндей аударма тілін еркін меңгерген, жетік білетін әрі бастапқы шет тілі маманы, ана тілінің қыр – сырына терең үңілген кез келген адам ілеспе аударманы жүзеге асыра алмауы әбден ықтимал. «Ілеспе аударманы сәтті жүзеге асыруға қажет дағдылар мен шеберлікті игере алудың қиындығын» [1, б.26] ғалымдар әр уақытта алға тартады. Ілеспе аудармашының міндеті бастапқы тіл дискурсының барынша дәл мағынасын ғана берумен шектелмей,

сонымен қатар дискурс интенциясын жеткізуді де қамтиды. Алайда ілеспе аударманы жүзеге асырудың қатысымдық жағдайлары бастапқы тіл дискурсының мазмұнын жазбаша аудармадағыдай бір сөз қалдырмай жеткізуге мүмкіндік бермейді. Шешеннің сөйлеу қарқыны жоғары болған жағдайда аудармашы ақпарат көлемін тыңдармандарға жеткізуде саналы түрде аудармашылық тәсілдер мен технологияларға жүгінуге мәжбүр болады [6, б.324].

Аударманың бұл түріне тән бірқатар ерекшеліктер мен қиындықтар бар, солардың ең бастысы – уақыттың тапшылығы. Ілеспе аудармашыға аударма жасауы үшін кезекті аудармашыға берілетін уақыттан 2 есе, ал сол мәтінді жазбаша аударуға кететін уақыттан 20-30 еседей аз уақыт беріледі. Екінші ерекшелік–аударма барысында ілеспе аудармашыдан шешеннің сөз сөйлеу қарқынына сәйкес қарқынмен аударма жасау талап етілуі. Үшінші ерекшелік – ілеспе аудармашының аударманы сөйлемдердің айтылуына қарай бөлік-бөлік (сегментті) сипатта жасауы. Төртінші ерекшелік–ілеспе аудармашының өз функциясына қоса редакторлық міндетті жүзеге асыру қажеттігі. Осындай қиын талаптар және В.Н. Комиссаров атап өткендей, екі тілді жақсы меңгерген адам аудармашы бола алады деген дәстүрлі формуланы ілеспе аудармашыға қолдануға келмейтіні ілеспе аударманың күрделілігін сипаттайды. Ілеспе аударманың тағы бір ерекшелігі-аудармашының нәтижелі жұмыс істеуі үшін оған залдың шуынан бөлек арнайы

бөлмелерді қамтамасыз етіп, оның сөзін әр тыңдаушыға тиімді ету қажет. Міне, осыдан аудармашыларға арналған бөлмелер мен тыңдаушыларға арналған телефон құрылғылары пайда болды. Ереже бойынша бұл құрылғылардың таңдамалы 5-6 тілдері болады [4, б.310].

Ілеспе аударма ауызша аударманың ішіндегі ең жауаптысы және оның бағыты қарапайым емес. Аударманың бұл түрі аудармашының арнайы және сирек кездесетін дағдылары мен білімін, сонымен қатар үлкен тәжірибесін талап етеді. Зерттеушілер (Л.Виссон, А.Ф.Ширяев, А.Д.Швейцер) ілеспе аударманы сипаттағанда оның басты ерекшелігі ретінде сөз сөйлеу мен аударма тілінде сөз тудырудың параллельді түрде жүзеге асырылуын атап көрсетеді. Бұл – дұрыс пікір. Бірақ, біздің ойымызша ілеспе аударма бұдан әлдеқайда күрделірек процесс. Ол аудармашының бастапқы тіл мен аударма жасалатын тілдегі жеткілікті тілдік құзыретіне сүйенетін аудармасын ғана емес, аударма жасау барысында қолданылатын амал-тәсілдерді, аудармашының жиын барысында туындауы мүмкін экстремалдық жағдайларға психологиялық тұрғыдан әзірлігін, ілеспе аудармашының бойында болуы керек қабілеттер мен қасиеттер жиынтығын қамтиды [4, б.310].

Мақала негізінен экономикалық дискурспен тікелей байланысты болғандықтан экономикалық дискурсқа тоқталып өтейік. Экономикалық дискурс - сөйлеу үдерісі белгілі бір экономикалық

идеяларға негізделген (мысалы, банкроттық, алаяқтық, салық) дискурстың бір түрі [2, б.1]. Экономикалық дискурстың мазмұндық аспектілері «тауарлар», «ақша», «пайда», «нарық», «инвестиция», «экономика», «экономикалық қызмет» сияқты негізгі ұғымдармен өзекті болып табылады [1, б.14].

Ғалымдар арасында экономикалық дискурсты институционалдық дискурсқа қатыстылығы жайлы ешқандай келіспеушілік жоқ. Жалпы алғанда институционалды дискурс коммуниканттардың статустық рөлдік мінездемесі және сыртқы контекстімен белгіленеді. Экономикалық дискурстың институционалдығына оның мазмұндылығы және регламентілігі мензейді [9, б. 178].

Интеграцияланған құбылыс ретінде экономикалық дискурс белгілі бір ерекшеліктерге қарай төмендегідей түрлерге бөлінуі мүмкін:

- 1) сақтандыру, банк саласында (институттық негізде) дискурс;
- 2) экономикалық тақырыпта өткізілетін форумдар мен жиналыстар;
- 3) экономикалық тақырыптағы газет мақаласының дискурсиясы, экономика туралы диссертация, ғылыми мақала [3, б.532];

Экономикалық дискурстың қолданыс саласын анықтау үшін, экономикалық дискурстың шеңберінде қарастырылған барлық мәселелердің кең ауқымы «экономиканың» тұжырымдамасын білу керек. Бұл үшін біз «экономика»

ұғымдарына қатысты бірнеше анықтаманы қарастырамыз.

Экономика - әлемдік ресурстардың өндірілуі, бөлінуі және тұтынылуы мен мемлекеттік кірісті басқару туралы ережелермен айналысатын ғылым.

Экономика және шаруашылықты басқару; Ақшаны дұрыс жұмсау; материалдарды ұқыпты пайдалану; үйлесімді ұйым.

Осы анықтамалардан экономикалық дискурс кең тақырыпты қамтитынын көруге болады. Экономика заманауи өмірдің барлық аспектілеріне енеді, сондықтан экономикалық дискурсқа әлеуметтік-экономикалық және құқықтық дискурстарға, іскерлік хат алмасу мәтіндеріне, құжаттарға, презентацияларға, экономикалық тақырыптарға арналған жиындарға сәйкес келетін дискурс кіреді [3, б.532].

Жоғарыда аталғандай, ақпарат көлемін ыждағатты әрі сапалы түрде жүзеге асыру үшін ілеспе аудармашы сығымдау технологиясына жүгінеді. Сөйлеушінің алдына қойған міндетіне зиян келтірместен ақпараттың буын көлемін сығымдау тәсілі–ұтымды тәсілдердің бірі болып табылады. Компрессия (сығымдау) стратегиясы – бұл тек қазіргі нақты байланыс міндеттеріне қажетті ақпараттың сақталып, қалғанының кейінге шегерілуі қажеттігі [7, б.183].

Ақпаратты сығымдау ілеспе аударма барысымен қатар жүретін табиғи заңдылық. Оның негізінде ең алдымен тілдердің өзіндік жүйелеу құрылымдық өзгешеліктері, аударматану ғылымының бір саласы

ретіндегі ілеспе аударманың өзіндік ерекшеліктері жатыр. Демек, сығымдау тәсілі сөйлеу әрекетінің, ақпаратты жеткізудің лингвистикалық және психолингвистикалық заңдылықтарынан келіп шығатын құбылыс. Яғни, коммуникативтік жағынан маңызды ақпараттың сақталып, қалған мағыналық жүк көтермейтін ақпараттың құлыпталуы (кодтау) және қайта құлыпталуы (қайтакодтау) кезеңінде түсіп қалуы орын алады. Тіпті бір тілдің өзіндегі ақпаратты ауызша жеткізу барысында сығымдау технологияларын қолдану табиғи құбылыс [8, б.54].

Сығымдау технологияларына жүгіну ақпараттық артық қолданыстар тым көп болған жағдайда, яғни бастапқы тілде қайталаулар көп орын алған жағдайда мүмкін болады. А.Д. Швейцердің пайымдауынша хабарламаны сығымдау айтылымдардағы басы артық ақпараттардың түсірілуі арқылы қол жетімді болады. Мұндағы басы артық ақпараттар деп жағдаят пен коммуникациялық мәнмәтіннің арқасында толықтырылатын элементтерді атап көрсетеді [8, б.53].

Сығымдау технологияларын қолданудың жоғарыда аталған факторларына тілдердің грамматикалық құрылымдағы өзгешеліктері деп үлкен ықпал етеді. Бұл ретте, әдетте, бес фактор: ілеспе аудармашының әрекет ету жағдайы, қатысымдық мәнмәтін, коммуникация міндеті, ақпараттық мәнмәтіні және тілдердің грамматикалық құрылымдағы

өзгешеліктері атап көрсетіледі [6, б.324].

Ілеспе аудармашының әрекет ету жағдайы яғни, жоғарыда аталған уақыт тапшылығы мен шешеннің орта және жоғары сөйлеу қарқыны ілеспе аудармашыға аударма барысында сығымдау стратегиясын ілеспе аударма технологиясы ретінде қолдануды міндеттейді. Яғни, есту мен сөйлеудің бір мезетте жүзеге асуы қамтамасыз етудің негізінде басты екі механизм: ықтимал болжам және сығымдау жатыр. Мұнда ілеспе аудармашы шешеннің ойын үнемі қадағалай отырып, сөз мағынасын аңғарып алғаннан кейін аударма тілде лексикалық ауыстыру, түсіру, қосу, сығымдау тәріздес түрлендірулерді қолданады [7, б.183].

Коммуникация мәнмәтіні жиі қайталанатын басы артық бірліктерді сығымдау ұғымы коммуникативтік жағдаят ұғымымен тығыз байланысты. Яғни, мұндағы коммуникативтік жағдаяттағы басқосу тақырыбы, аудитория, шешеннің тұлғасы, сөз сөйлеудің орны мен уақыты, сөз сөйлеудің мақсаты жайлы ақпарат беретін экстралингвистикалық жағдаяттардың жиынтығы ретінде қарастырылады. Коммуникативтік жағдаяттан белгілі ақпараттар сығымдалуға түсу алады [8, б.55]. Белгілі бір форум басталмай тұрып оның тақырыбы, өтетін орын мен уақыты, қатысушылар саны мен есімдері, мемлекет және ұйым атаулары т.б. ақпарат алдын ала қатысушыларға да ілеспе аудармашыға да коммуникативті жағдаяттан, бағдарламадан, шақыру

хаттан, ғаламтор желілерінен мәлім болады [6, б.324]. Мысал ретінде 2017 жылдың наурыз айында өткен Еуразиялық Экономикалық Одақтың отырысын алайық. Өткізілген жиналыс үдерісі негізінде біз экономикалық дискурс саласындағы ілеспе аудармашылармен қолданылған әртүрлі технологияларға талдау жасаймыз.

Бастапқы тіл:

«Осы отырысымыздың басты тақырыбына сүйене отырып, мен Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлына осы күннен бастап біз Қырғыз Республикасын ресми түрде ұйымымыздың бақылаушы ел ретінде жариялайтынымызды хабарлағым келеді» - Ресей Федерациясы Президенті Владимир Путин.

Аударма тіл:

Russian President Mr. Putin «Regarding to the main topic of our meeting, I would like to inform Mr. President Nazarbayev about officially admitting Kyrgyzstan as observer state»

Жоғарыда көрсетілген мысалды талдай отырып, біз ілеспе аудармашының сығымдау стратегиясын қолданғанын көріп отырмыз.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлына - Mr. President Nazarbayev Ресей Федерациясы – Russia

Бастапқы тіл

« Қазіргі заманауи банк жүйесі жаңа технологиялардың көмегімен дами түсуде»

Аударма тіл

«Modern banking is developing due to high technologies»

Банк жүйесі – banking

Қорыта келгенде, ілеспе аударма – аударма түрлерінің ішінде ең күрделі екенін мойындай отырып, ол салада айтарлықтай жетістіктерге жету жолында аударма ісінде жиі қолданылатын тәсілдерді игеріп алудың қажет екені анық. Аударма дағдылары қалыптасып, екі тілдің сөз байлығы, әр алуан стратегиялар мен ілеспе аудармаға тән технологияларды қолданып, екі тілде де шебер және жылдам шешім қабылдап сөйлейтін маман ілеспе аудармада жетістіктерге жететініне әбден сенеміз.

ӘДЕБИЕТ

- [1]. Илюхин В.М. Стратегии в синхронном переводе. – М.: МГЛУ, 2001. – С. 14
- [2]. Алматы қаласы әкімдігінің "Тіл" оқу-әдістемелік құралы. – Алматы, 2014.
- [3]. Томашевская К.В. Экономический дискурс современника в его лексическом представлении. Дисс. д. филол. н. – СПб., 2000. – С. 532
- [4]. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. - М.: Воениздат, 1973. – С. 310
- [5]. Алексеева И.С. Введение в переводведение. – М.: Академия, 2010, - С.368
- [6]. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) – М.: Междун. отношения, 1975. – С.324
- [7]. Ширяев А.Ф. Синхронный перевод. – М., 1979. – С.183
- [8]. Есенжан Д.Ә. Ілеспе аудармадағы ұтымды тәсілдердің бірі сығымдау технологиялары туралы. – "Шығыстану және шығыс тілдерін оқыту әдістемесінің өзекті мәселелері" атты халықаралық ғылыми – әдістемелік конференция материалдары. – Алматы, 29.11.2017. – С. 52-56
- [9]. Мырзалиева С. Экономический дискурс как объект лингвистического исследования // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Филологические науки». – 2016, №2. – С.173-183.

ТЕХНОЛОГИЯ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Жампейіс Қ.М.

Кандидат филологических наук,
заведующая кафедры практики речи иностранных языков
Алматы, Казахстан
E-mail: aru_diya@mail.ru

Байдилдаева А.К.

Магистр, преподаватель кафедры практики речи иностранных языков
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
E-mail: baidildaeva.aigerim@mail.ru

Аннотация: В статье рассматриваются основные аспекты различных технологии в синхронном переводе экономического дискурса, несколько структур этого термина, трудности перевода данной разновидности дискурса. Автор статьи пытается выявить продуктивные стратегии и техник, которые необходимо применять при переводе выступлений в сфере экономического дискурса, докладов, речей для достижения адекватного перевода.

Ключевые слова: экономический дискурс, синхронный перевод, технология, синхронист, исходный язык, переведенный язык.

TECHNOLOGIES OF SIMULTANEOUS INTERPRETATION IN ECONOMIC DISCOURSE

Zhampeiis K.M.

Candidate of philological science,
Head of Chair of speech practice of the foreign languages
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: aru_diya@mail.ru

Baidildayeva A.K.

MA, teacher at speech practice of foreign languages
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: baidildaeva.aigerim@mail.ru

Abstract: The author of this article considers the main aspects of different technologies of simultaneous interpretation in economic discourse, its various structure, and difficulties in translation of this type of discourse. The author tries to identify the strategies and technics that must be applied while translating the speeches in the sphere of economy in order to achieve adequate translation.

Key words: economic discourse, simultaneous interpretation, technology, translator, source language, target language.

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ
УНИВЕРСИТЕТІ
ҚАЗАҚСТАН АУДАРМАШЫЛАРЫ ҚОРЫ

**ОРТАЛЫҚ-АЗИЯ
АУДАРМА ІСІ ЖУРНАЛЫ**

**ЦЕНТРАЛЬНО-АЗИАТСКИЙ ЖУРНАЛ
ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ**

**CENTRAL ASIAN JOURNAL OF
TRANSLATION STUDIES**

4(1) 2018

**ҚЫРКҮЙЕК-ЖЕЛТОҚСАН 2018 Ж.
СЕНТЯБРЬ - ДЕКАБРЬ 2018 Г.
SEPTEMBER - DECEMBER 2018**

Журнал 2018 жылдың қантар айынан шыға бастаған
Издается с января 2018 года
Published since January 2018

Жылына 4 рет шығады
Выходит 4 раза в год
Published quarterly